

KATATALOUDELLISEN TUTKIMUSTOIMISTON

TIEDONANTOJA

N:o 4

JOULUKUU 1965

MAATALOUSHALLITUS, MARIANKATU 23, HELSINKI

MAAMME ENSIMMÄINEN KALASTUSTIETEELLINEN VÄITÖSKIRJA VUODELTA
1771

J o h d a n t o

Kalataloudellisen tutkimustoimiston kirjastossa on muutamia vanhoja kirjoja, mm. maisteri CARL ROBERT GJERS'in vuonna 1771 julkaisema väitöskirja, joka käsittelee syitä Kokemäenjoen lohi- ja siikasaaliiden vähenemiseen ja toimenpiteitä näiden kalakantojen parantamiseksi tässä joessa. Nyt ilmestyvässä tiedonantojen numerossa esitellään tämä vanha, jo hajoamistilassa oleva kirja sivu sivulta otettuina valokopioina ja näitä sivuja vastaavina suomenkielisinä käännöksinä, jotta tämä historiallisesti arvokas teos tulisi kalamiesten parissa tunnetuksi ja säilyisi täten tulevillekin sukupolville.

Käännöstyön on suorittanut tutkimustoimiston tutkimusapulainen YRJÖ SAVOLAINEN useiden ruotsinkielien asiantuntijoiden sekä allekirjoittaneen avustamana. Teos on pyritty kääntämään niin sanatarkasti kuin mahdollista ja samalla on myös lauserakenne yritetty säilyttää vanhahtavassa muodossaan. Tämän vuoksi suomenkielinen teksti ei ole läheskään kauttaaltaan kunnollista nykysuonea, kuten lukija helposti saattaa havaita.

GJERS'in teos on mielenkiintoinen monessakin suhteessa ja ansaitsee tulla huomioiduksi erikoisesti nykyisin, jolloin arvokalojen viljely on kehittymässä eteenpäin nopeassa tahdissa. Ensimmäinen se lienee ensimmäinen korkein yliopistollinen opin-

II

näyte kalatalouden alalla maassamme. Toisaalta se on kirjoitettu vain muutamaa vuotta sen jälkeen kun saksalaiset GLIDITSCH ja JACOBI tiettävästi ensimmäistä kertaa maailmassa pystyivät kehittämään lohikalojen poikasia keinohedelmöityksen avulla ja soveltamaan tämän keksinnön käytännön kalanviljelytoimintaan. Nämä merkittävät kalastushistorialliset tapaukset sattuivat siis jo noin 80 vuotta aikaisemmin kuin Euroopan ensimmäinen kalanviljelylaitos Reinin varrella Elsassissa lähellä Baselia alkoi toimia ja ryhtyi suuressa mitassa istuttamaan lohenpoikasia luonnon vesiin Ranskassa.

GJERS on selvästikin ollut pitkälti aikaansa edellä oleva tutkija ja tiedemies, joka jo noin 200 vuotta sitten hämmästyttävällä kaukonäköisyydellä esitti suurisuuntaisia ja monessa suhteessa melko nykyaikaisiltakin tuntuvia kalanviljelyym. toimenpiteitä Kokemäenjoen lohi- ja siikakantojen suojaamiseksi ja parantamiseksi. Omistettakoon tämä tiedonantolehden numero jonkunlaiseksi vaatimattomaksi kunnianosoitukseksi tälle aikoinaan uusia uria aukoneelle ja ilmeisesti varsin kyvykkäälle suomalaiselle kalataloustutkijalle.

ERKKI HALME

I. G. V. N.
taloudellinen esitys
syistä
K O K E M Ä E N J O E N L O H E N
ja
S I I A N K R U U N U N K A L A S T U K S E N
VÄHENEMISEEN,
kuin myös
APUKEINOISTA JOITA TÄTÄ VASTAAN VOIDAAN KÄYTTÄÄ.

ASIANOMAISTEN LUVALLA

JULKAISSUT

C A R L R O B E R T

G J E R S,

Fil.maist.

sekä puoltanut

ISAAC M. ARENANDER,

Apulainen Hittisissä

Hämeen lääni

Alemmassa luentos.tavall.aikaan a.p. 20 päivänä kesäkuuta 1771.

TURKU,

Painettu JOHAN CRISTOPHER FRENCKELL'ILLÄ.

OECONOMISK AFHANDLING,
OM ORSAKER

TR
CUMÅ KRONO LAX
OCH
SIK FISKETS
FÖRMINSKNING,
SOM OCK
DE HJELPEMEDEL SOM DEREMOT
KUNNA VIDTAGAS.

MED VEDERBÓRANDES TILSTÅND,
UTGIFVEN

AF
**CARL ROBERT
GJERS,**

Philof. Mag.

Samt Förfvarad

AF
ISAAC M. ARENANDER,
Adjunctus Præpositi i Hvittis
Tavast-Länninge.

I nedre Lårof. på vanl. tid f. m. den 20 Junii 1771.

Å B O,
Tryckt hos JOHAN CHRISTOPHER FRENCKELL.

K U N I N K . M A J : T I N

ja

VALTAKUNNAN KORKEA-ARV. KAMARIKOLLEGIO,

PRESIDENTTI

JALOSYNTYINEN HERRA KREIVI,

RITARI KUNINK. POHJANTÄHDEN

RITARISTOSSA,

RAHASTONHOITAJA KUNINK. MAJ:TIN

RITARISTOSSA,

kuin myös kaikki

JALOSYNTYISET HERRAT KAMARINEUVOKSET,

joille

tämän akateemisen työn,

toivottaen

kestävyyttä, onnellisuutta ja hyvinvointia

kaikkein nöyrimmin

on omistanut

Carl R. Gjers.

KONGL MAJ:TS

Och

RIKSENS HÖGLOFL. CAMMAR-COLLEGIO
PRESIDENTEN

HÖGVÅLBORNE HERR GREFVEN,
RIDDAREN AF KONGL. NORDSTJERNE-
ORDEN,

SKATTMÅSTAREN AF KONGL. MAJ:TS
ORDEN,

SÅ OCK SAMTELIGE

VÅLBORNE HERRAR CAMMAR-RÅDERNE,

Varder.

Detta. Academiska. Arbete.

Under. Troskan. Af.

Befändig. Sålhet. Och. Vålmoga.

Allerödmjukast.

Tilågnadt.

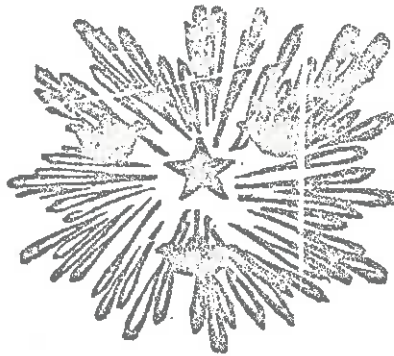
Af.

CARL R. GJERS.

Aivan alkuaikoina kaikissa yhdyskunnissa ja niitä perustettaessa, nähdään historiasta, maan asukkaiden ryhtyneen toimenpiteisiin, millä määrättyjä osia maasta tuli jätetyksi yleiseen hallintaan (Dominio publico), jolla pidettäköön yllä niitä menoja, joita on käytettävä yhteisen kansan ja yleisen edun hyväksi ja maan asukkaat saavat siten tuntea jotain helppoutusta ja vähennystä niissä menoissa ja siinä avustuksessa, jota muuten heidän jokaisen kohdaltaan sitäpaitsi pitää suorittaa.

Näistä Domanialia eli Kameraalimaisuuksista osoitetaan varoja niin esivallan kuin myös maan yleisten tarpeiden tukemiseen ja täyttämiseen sekä lasketaan niin paljon helpommalla Regali-oikeuksia meri-, joki-, merenranta- sekä joenranta-alueisiin tämän lisäksi, että ne ilman pienintäkään haittaa ja vähäisin vaikutuksin maan asukkaille, voidaan jättää liisäykseksi Kameraalituloihin.

Tarkoitukseni ei ole nyt laajemmin pohtia, miten monella erilaisella tavalla Kameraalimaisuuksia yhteiskunnassa

§. 1.

Vid alla Samfunds första början och inrättning finner man af Historien måst den författning af Landets Inbyggare vara gjord, at vissla delar af Landet blifvit lämnade uti *Dominio publico*, hvarmed den kostnad, som til Menighetens och det allmännas gagn skal användas, måtte underhållas, och Landets Invånare således få kännas vid någon lindring och förminskning i de utgifter, och det understöd, de annors hvar för sig dertil borde utgöra.

Deile *Domanialia* eller *Cameral* Ägendomar anllås, så at understödja och upfylla Överhetens än ock Landets allmänna tarf och behof, samt räcknas så mycket billigare, *Regale* rättigheter af *Dominio maris, fluminum, littorum* och *riparum* härtil, som de, med Inbyggarens minsta olägenhet och ringa kännning, kunna lemnas til *Cameral* inkomsternas ökande.

Mitt föremål är nu icke, at vidlyftigt orda på hurumånga försälda *Cameral* Ägendomar i Samhäl-

on tapana hoitaa ja hallita. Huomautan vain niiden yhteisestä tarkoituksesta, saada ne mahdollisimman hyödyllisiksi ja tuottaviksi yhteisölle sekä poistaa ne epäkohdat, jotka alentavat niiden arvoa ja vähentävät niistä saatavia tuloja.

Suomessa ovat tähän saakka olleet ja ovat vieläkin maan tuottoisimmat lohen- ja siiankalastukset sen joissa melkeinpä ainoita ja merkityksellisiä Kameraaliomaisuuksia. Keräiltyäni vapaa-alkoinani joukon huomioita, jotka asettavat lähempään valoon niiden epäkohtien laadun, jotka vuodesta vuoteen aina tuntuvammin ovat vaikuttaneet vähentävästi Kruunun lohen- ja siiankalastukseen synnyinseudullani Kokemäen ja Ulvilan pitäjissä ja Porin läänissä. Rohkenen toivoa että yleisö ei suhtaudu liian epäsuotuisasti siihen, kun tämä myös näillä lehdillä luovutetaan sille tarkastettavaksi ja valistukseksi.

Vaatimattomana ja hyväätarkoittavana kansalaisena on ollut erittäin vähäinen velvollisuuteni esittää ne syyt, jotka valitettavasti lyhyessä ajassa ja huomattavalla tavalla vähentävät kunink.Maj:tin ja kruunun tuloja tästä Regali-kalastuksesta. Riittävien laitosten ja muiden tarpeellisten toimenpiteiden viipymätön aikaansaaminen on yleinen toivomus. Tästä näyttää tulevan miellyttävä velvollisuus niille, joiden toteutettavaksi nämä tehtävät tulevaisuudessa uskotaan.

§. 2.

Muinaisten aikojen aikakirjoista ei ole nykyisin saatavissa täydellistä tietoa ja todisteita siitä, milloin Kokemäenjoen lohen- ja siiankalastus on katsottu kuuluvan ja alistettu kruunulle Kameraaliomaisuutena. Että muinaiset asukkaat eivät ole harjoittaneet mainittua kalastusta pakanuuden aikana ainoastaan Kokemäen- ja Ulvilan joissa ja Porin läänissä, on nähtävissä eräässä vanhassa laa-

stä
rot-
vat

an
ipä
ini
i va-
tun-

ä-
itau-
lä

llut
li-
vät

tu-
si

vis-
joen
ruu-
le
taan
i

len plåga förvaltas och värdes. Jag anmärker äfven
deras gemensamma förhåll, som är, at i det möjlig-
gaste göra dem nyttiga och inbringiga för det allmänna,
och at undanrödja de olägenheter som förringa deras
värde, och förminskade inkomsterna af dem.

I Finland hafva härtils varit, och äro ännu Landets
indrägtige Lax och Sik Fiskeriet i dess strömmar, nästan de
enda och mest betydande *Comeral* ägendomar. När jag
under lediga stunder samlat i hop någon del anmärknin-
gar, som torde kunna iätta i närmare ljus beskaffenheten
af de olägenheter, som är från år alt mera kämbart i min
Födilsobygd ökas til förminskning, af Krono Lax och
Sik-fånget i *Cumå* och *Ulfby* Soknar och *Björneborgs*
Län, få hoppas jag Allmänheten ej för ogünstigt uptager,
om de samna nu äro på desse blän, til dess gränk-
ning och upplysning öfverlämnas.

Såsom menös och välment Medborgare har det varit
mig en högst billig skyldighet at ådagalägga de omständ-
igheter och ordsaker, hvilka innan kort på et merkelig-
gitt sätt, ty värr! förringa Kongl. Majts och Kronans
Inkomster af detta *Regala* Fiskeriet. At tillräcke'iga an-
stalter, och andra nödiga författningar genast vidtages,
til at utur vågen rödja de samne, är en allman önskan.
Det lärer ock blifva en angenäm skyldighet för dem, at
hvilcka verkställigheten af denne angelägenhet fram-
deles anförtras.

§. 2.

Hvad tid *Cumå* Lax och Sik-fiskeriet, förit blifvit
ansedt och underlagt Kronan, såsom *Comeral* ägendom,
dertil har man nu mera icke af Fornälders häfder tullstän-
dig kundskap och bevis. At Invånarena af *Ulfby* och
Ulfby Elf, utan äfven längre up i strömmarna uti *Hvettis*
och *Tyrsvis* Soknar, det är at inhämta af en gammal
Lag-

mannin tuomiosta vuodelta 1538 Pohjanmaan ja Satakunnan entisen laamannin Jonas Cannutin tai Knutson^vin antamana.

Vanhimmat ja ainoat tiedot kruunun Regali-oikeudesta tähän kalastukseen, jotka nykyään on saatavissa, mainitaan eräässä Kokemäen ja Ulvilan pitäjien asukkaiden sankarillisena muistissa säilyvälle kuningas Kustaa Adolfille jättämässä valituskirjelmässä, jossa sanotaan, että kuningas Eerik XIII:n aikana lohenvyönte oli heiltä riistetty ja Kruunulle omistettu.

Kaiken todennäköisyyden mukaan on tämän kalastuksen laskettu ja katsottu kuuluvan hovinpidon taloudenhoidolle (bona domania mensalia) Kokemäen ja Porin kartanoissa, niin kuin tämä myös vahvistetaan kuningas Kustaa Adolfin toimeksiannolla (mandaatilla) Turun linnassa 24 päivänä huhtikuuta 1614, sekä kuningatar Kristiinan käskykirjeellä 3 päivältä syyskuuta 1634.

Minkälainen oli tämän kalastuksen hoito ollut siihen aikaan, kun se oli näiden kuninkaankartanoiden alaisuudessa on nyt vaikea selvittää, eikä ole täydellisesti selvitetävissä, oliko kruunu heti pidättänyt itselleen ehdottoman hallinnan (Dominium absolutum) kaikkeen tähän kalastukseen, vai oliko se myöntänyt paikkakunnan asukkaille Admojatione-oikeuden, joka tarkoittaa käyttöä ja nautintaa puoleksi.

Vanha kihlakunnanoikeuden tuomio 6 päivältä toukokuuta 1653 selvittää, että kreivi de la Gardie on ollut ensimmäinen, joka määrättyjä kruunulle suoritettavia velvoitteita vastaan on vuokrannut sanotun kalastuksen vuonna 1623 ja hänen nautinta- ja läänitysaikansa siihen on kestänyt 27 vuotta sekä näyttää hän muutamiksi vuosiksi antaneen tämän oikeutensa parooni Johan Kurckille, joka vuodesta 1635 vuoteen 1650 on käyttänyt hyväkseen ja hoitanut mainittua Regali-kalastusta.

Tästä alkaen määräsi kuningatar Kristiina samanlaisen oikeuden kenttämarsalkka kreivi Kustaa Horn'ille 500

tisen
tähän
sä Ko
issa
jel-
ohen-
asket.
tämä
(man-
sunin.
ai-
on
sä,
se
a
en,
n on
a-
ä
ohan
äk-
oi-

Lagmans Döm år 1538, af fordora Lagmannen i Öster-
bom och Satagundien *Jonas Casus* eller *Kasus* ut-
gifven.

De älfsta och endaste spår af Kronans *Regala* Rättig-
heter til detta fisket, som nu mera kunna uppes, om
dem förmåles uti en af *Cusd* och *Ulfby Boer* ingifven
besvärskrift af den 2 Martii 1622 til Glorvårdigste i A-
minnelse Konung GUSTAV ADOLPH, hvaräst anföras,
et Lax-Fisket uti Konung ERIC den 13:da då blifvie
dem afhändt, och Kronan underlagdt.

Efter all liknelse har sedermera detta fisket blifvit
räknat och ansetdt ibland *bona domania regalia* som
lydt och hördt til Hofhållningen vid *Cusd* och *Ejbo-
borgs* Ladugårdar, såsom detta äfven bestyrckes af Ko-
nung GUSTAV ADOLPHS Mandat gifvit Åbo Slott den
den 24 April 1614, och Drottning CHRISTINAS Re-
script af den 3 September 1634.

Hurudan förvaltningen den tiden med detta fisket
varit, då det var underlagt dessa Kunga-Gårdar, det är
nu svårt at uplysa, och kan icke til fullo utredas, om
straxt Kronan tillerkändt sig *Dominiana Absoluta* öfver
alt af detta fisket, eller om det varit denne ortens In-
byggare uplätit *Admodjatione* som består i brukandet och
nyttjandet til hälften.

En gammal Härads-Dom af den 6 Maji 1653 den
uplyser at Grefven DE LA GARDIE varit den första, hvil-
ken år 1623 *Conduktione* tillrättadt detta fiske emot vissa
skyldighetens utgörande til Kronan, samt har hans nytte
och förlänings tid, där af bestådt i 27 år, och tycks han
för några år updragit denna sin rättighet åt Baron
JOHAN KURCK, hvilken ifrån år 1635 til året 1650 nyttjat
och förvaltadt detta *Regala* fisket.

Häruppå updrog Drottning CHRISTINA en dylik
Rättighet åt Fältmarskalken Grefve GUSTAV HOON emot

500 taalarin hop.rah.suuruista vuotuista maksua vastaan Kruunulle ja yhdisti sen Porin kreivikuntaan. Vuonna 1676 hallittiin Kokemäenjoen lohen- ja siiankalastusta panttausoikeuden perusteella (Jure oppignorationis). Vuodesta 1687 vuoteen 1695 havaitaan tämä kalastus jälleen vuokratuksi 500 taalarista hop.rah.ju tuosta ajasta vuoteen 1704 hoidettiin mainittua Kruunun kalastusta Administratione publica'n perusteella, jolloin erikoisilla Kruunun päälliköillä ja katsastusmiehillä oli tehtävänä valvoa tuota kalastusta ja sen tuottoa. Edellämainitusta ajasta alkaen vuoteen 1710 vuokrattiin kalastus jälleen 300 taalarin hop.rah.vuotuista maksua vastaan, mistä ajasta vuoteen 1714 siitä maksettiin vuosittain vuokraa 360 taalaria hop.rah., jollaiseksi Kruunun kalastuksen tuotto jäi, lukuunottamatta niitä vuosia, jolloin vihollismieliset venäläiset sotavoimat olivat miehittäneet maan aina vuoden 1724 loppuun. (a)

Tarkastaaksemme ja eritelläksemme hieman lähemmin sekä Kruunun kalastuksen tuottoa (vuokrina), että myös niitä muutoksia, joita Kruunu sen kohdalta tuloissaan oli saanut kokea, tulkoon tämä seuraavien merkintöjen kautta selvitettyksi nim.

	Hop. rahaa	
	Taalaria	äyriä
Vuodesta 1725 alkaen vuoden 1726 loppuun oli vuokrausmaksu 360 taalaria hop.rah., joka kummaltakin vuodelta tekee yhteensä	720	
Vuodelta 1727 aina vuoden 1734 loppuun, sai Kruunu vuosittain maksuina 500 Taalaria, joka tekee	4 000	
Sanotusta Regali-kalastuksesta sai Kruunu seuraavana eli vuonna 1735	600	
Vuodelta 1736 maksettiin siitä vuokraa Kruunulle	616	21 1/3
Vuonna 1737 ja vuoden 1748 loppuun siitä maksettiin Kruunulle vuokraa vuosittain 1267 Taalaria, joka yhtenä summana nousee	15 204	
	siirto 21 140	21 1/3

inul-
 in
 is-
 avai-
 th. ja
 is-
 sil-
 i
 sta
 n
 iii-
 ti-
 t
 ok-
 l-

300 Silke samt tillgifte til Kronan, och tillamne det
 med Grefskaps Lyböring. År 1676 innehades Crona
 Len och Silke-fisket *Jure eigetrimonialis*, eller i förpact-
 ningsrätt. År 1687 til 1693 finnes det Crona fisket
 varit bort arrenderat för 300 Daler Smt, och ifrån den
 tiden til 1724 behörlighets förvaltningen af detta Krona fi-
 sket *Administratione publica*, då förvalkte Kronans Hög-
 dingar och Upplynings-män hade uppligt och tilseende öf-
 ver detta fisket, och dess afkomster. Ifrån förenämde
 tid til år 1710 blef åter detta fisket bortarrenderat emot
 300 Daler Smtes årlig afgift, ifrån hvilken tid til 1714
 derföre betaltes til årligt arrende 360 Daler Smt, hvar-
 vid detta Krona fiskets årliga afkastning förblef, un-
 dantagne de år, då Ryssen med fienddig Hårsmagt in-
 kräkt Landet, så in til och med år 1724. (a)

At något närmare utmärcka och utvisa så afkast-
 ningarne af detta Krona fisket, som ock, hvad förän-
 dringar Kronan vid Inkomsterna deraf sådt vidkännas,
 det värder genom följande anmärkingar utredt, näml.

Silfmynt.
 Daler öre.

Ifrån år 1725 börjandes til och med 1726 var arrende afgiften 360 Dal som tillsammans för bägge desse åren gör - - - - -	720
1727 ända til och med 1734 fick Kronan år- ligen i afgift 500 Dal. som gör - - - - -	4000
Af detta Regala fisket bekom Kronan det föl- jande året eller 1735 - - - - -	600
För året 1736 betaltes derföre i arrende åt Kronan - - - - -	616 21½
Året 1737 intil och med 1748 utgjordes för det samma årligen til Kronan 1267 Dal. som i en summa stiger sig til - - - - -	15204
	Transport 21140 21½

	Hop.rahaa	
	Taalaria	äyriä
siirto	21 140	21 1/3
1749 oli vuokrausmaksu kruunulle 1834 taal.vuosittain jatkuvasti aina vuoden 1763 loppuun	27 510	
Vuonna 1764 tuotti lohen ja siiankalastus Kruunulle summan	2 500	21 1/3
Seuraavana vuonna 1765 tekivät Kruunun tulot mainitusta kalastuksesta	2 600	21 1/3
Vuosina 1766,1767 ja 1768 lankesi Kruunulle korkein vuokra, joka oli 5634 taal. 21 1/3 äyriä tehden	16 904	
Vuodelta 1769 ja aina vuoden 1774 loppuun maksetaan nyt vuosittain 2325 taal.21 1/3 äyriä, joka yhteenlaskettuna tekee	13 954	
Summa	88 610	

Tästä on siis nähtävissä ja saadaan tietää kunink.M:tin ja Kruunun saavan tuloja tästä Kokemäenjoen lohen- ja siian Regale-kalastuksesta, viimeisen vuokrasopimuksen päättyessä vuodelta 1774, 50 vuoden aikana yllämainitut kahdeksankymmentäkahdeksantuhattakuusisataakymmenen taalaria hopearahaa.

Että mainittu taloudenhaara ansaitsee kaiken huomion ja etenkin niihin olosuhteisiin tarvittavaa tutkimusta, jotka aikaansaavat mainitun kalastuksen vähenemistä ja taantumista. Ilman muuta on selvää ja olisi toivottavaa, että tämä kalastus voitaisiin pelastaa yhtä helposti ja varjella lähestyvältä kohtaloltaan, kuin havaita sen tuhoutumiseen vaikuttavat epäkohdat, jotka käyvät ilmi seuraavasta esityksestä.

(a) herra rehtori (johtaja Brander'in tohtorinväitöskirja Kokemäenjoen Kruununkalastuksesta.

3

3

3

1749) 5 (1774

Silfmynt.
Daler Öre.

Transport 21160 21½

1749 var arrende ergiften deraf til Kronan	
1834 Dal. och continuerade årligen til och	
med 1763 hvilket gör	27510
Året 1764 importerade detta Lax och Sik fi-	
sket Kronan en lumma af	2500 21½
Året åter deruppå 1765 bestod Kronans in-	
komst af detta fisket i	2600 21½
Åren 1766, 1767 och 1768 inföll det högsta	
arrende åt Kronan, som var 5634 Dal. 21½	
öre gör	16904
För 1769 til och med 1774 betales nu årligen	
2325 Dal. 21½ öre hvilket sammanräknad	
gjör	13954

Summa 88610

in

n

ä

entä-

ja

ai-

. Il-

us

pä-

Häraf är således at se och inhämta det Kongl. Majest och Kronan, af detta Regala *Cum* Lax och Sik-fisket, sedan detta sednaste arrende Contract 1774 uphör, kommer inom 50 års tid at undgå denna åfvanstående Octatio otta tusende sexhundra tijo Daler Silfvermynt inkomsten.

At denne Hushålls-gren förtjenar all upmärksamhet, och i synnerhet de omständigheter behörig granskning, hvilka värka detta fiskets aftagande och förminskning, det är nog tydligt, och önskeligit vore! at detta fiskeriet ifrån sit annalkande ödesmål, lika lätt kunde hjälpas och räddas, som olägenheterna, hvilka til des förstorande bidraga, af följande lära kunna igenkännas.

(a) Herr Rect. *Branders* Dissert. de Regia Piscaria Cumoensi.

A 3

S 2

1

Lohen ja siianpyynnin ehtymiseen ja vähenemiseen vaikuttavat olosuhteet ovat joko tilapäisiä, joita sattuu vain silloin tällöin useampien vuosien aikana, tai ovat ne myös pysyviä, riippuen siitä mitä kalastusta vuosittain haittaavat ja vaivauttavat. Ensimmäistien joukosta on minulla syytä mainita seuraavista:

- 1) Niinsanottujen lohituulien rakenne eli laati ei kaikkina vuosina ole satuttava, kalan noustessa. Useamman vuoden kokemuksen perusteella on täällä tunnettua, että jos lohen ja siian noustessa tavanomaiseen aikaan merestä jokiin, käy pohjois- tai luoteistuuli, tulee saaliista huomattavasti runsaampi kuin muulloin, mikäli sitä eivät samanaikaisesti pidättelevä tai estä muut syyt.
- 2) Jos jäät Länsi-Pohjasta ovat kauan sulamattomina ja ajautuvat edestakaisin meressä, pysähtyen niille seuduille, missä lohen on tapana nousta, saattaa tämä kala kyllä jäädä vilvoittelemaan ja jäähtyttelemään itseään tuollaisen ajojään alle, eikä ole erikoisemmin halukas hakemaan virtojen raikasta ja vähemmän suolaista vettä.
- 3) Mitä pitemmälle mereen virta pystyy ohjaamaan raikasta vettä, sitä suuremmin joukoin ja määrin lohi houkuttautuu nousemaan, mutta jos virta on heikompi, ajautuu kala lahtiin, ikäänkuin odottelemaan sadetta ja riittävän korkeata vettä.
- 4) Sekä liian rajut ilmat pakkasineen ja lumisateineen, että liian vuolas virta saavat myöskin lohen ja siian mieluummin palaamaan takaisin, kuin nousemaan virtaan.
- 5) Hylkeiden poikkeuksellisen runsas esiintyminen keväisin virran suistossa pidättää ja peloittelee lohia ja siikoja nousemasta jokiin.
- 6) Jos virrassa on lohen ja siian laskiessa mätiään poikkeuksellisen paljon mateita, haukia, ja harjuksia, syövät nämä sitä yltäkylläisesti,

§ 3.

De epiständigheter och tillagenheter, hvilka förordas af detta Lax och Siken fiskets aftagande och förminskning äro antingen tillfällige, som alltså en och annan gång intröfva inom flere års tid infalla, eller ock, äro de beständige af hvilka fisket årligen tryckes och besväras. Ibland de förre bör jag med skäl anmärcka:

1:o Bestäffenheten af de så kallade Lax *Vinder*, som alla år icke tilstötta, då fisken är i sitt upstigande. Af flere års erfarenhet är här bekant, at i fall det blåser Nordan och Nord-västlan väder den tiden Laxen och Siken naturligt vis går up ifrån hafvet til Elfven, så blifver fångst långt ymnigare än annors desutom, därest det tillika icke förhindras af andra orsaker.

2:o Om Ilén ifrån *Norrboon* ligger länge qvar, och drifver af och an i hafvet, samt stadnar på den tracten, därest Laxen plågar upstiga, finner denne fisk nog svalka och kyla under en sådan drifis, samt är icke mycket mån och angelägen om, at söka efter friskt lött vatn i Floderna.

3:o Ju längre in i hafvet strömmen kan leda sitt friska vatn, til desto större antal och mängd lockas Laxen til upstigande: men är det brist deruppå, så drifver denne fisk af och til i Vikarna, och lika lön väntar på regn och tillräckelig upflod.

4:o Så af förr mycket rasigt väder med kjöld och Snjöglopp, som för haltig och mycken stark flod går Laxen och Siken snarare tillbaka än upp i Elfven.

5:o Själars myckna och ovanliga vistande i strömmens utlopp om våren, sthåller och skrämer Laxen och Siken ifrån at stiga upp i Elfven.

6:o När til särdeles stor myckenhet Lakor, Gåddor och Harr finnes i strömmen den tiden Laxen och Siken falla sina råm, och hvilken til ymnighet af dessa fiskar ut-
åtes,

eikä ole vältettävissä, että pyynnissä ilmenee huomattavaa vähenemistä muutamina vuosina tämän jälkeen.

7) Voimakas ukkosenjyrinä karkoittaa nousevia lohia ja siikoja.

8) Jos syksyisin sattuu äkillisestä ja aikaisin yöpakkasia, jotka kiirehtivät kalojen paluuta ennenkuin ne ovat ehtineet laskea mätinsä, vähentää tämä saaliita jonkin aikaa tämän jälkeen.

§ 4. Joskus vuosittaiset haitat, jotka vähitellen aikaansaavat enemmän tai vähemmän lohien- ja siian Regale-kalastuksen vähenemistä Kokemäenjoessa ja tulee minun aiheellisena merkitä seuraavat olosuhteet:

1) alusten tervaamisesta aiheutuva tervanhaju, niiden ahtaaminen sekä pitempiaikainen viipyminen Sandudd'issa, josta kala nousee Kokemäenjokeen, missä sitä kalastetaan kuninkaallisin etuoikeuksin.

2) Veneiden, ruuhien ja pursien keskeytymätön edestakaisin soutaminen Kokemäensaaren väyläksi kutsutussa kapeassa väylässä, jota myöten tämän kalan on noustava ja muutenkin pitäisi sen vuolaimmasta ja syvimmästä vedestä. Vaikenematta myöskään siitä, että kirvesmiesten työ, lautojen heittelemine ja lauttojen liikkuminen täällä aiheuttaa melkoisesti rauhattomuutta jokeen nousevissa kaloissa.

3) Lohinuotat, joita monin paikoin Ulvilan pitäjässä vedetään yli joen yöllä ja päivällä niin kauan kuin kalastus jatkuu, estää ja peloittelee huomattavasti lohia ja siikoja nousemasta kruunun kalavärkkeihin.

4) Aiheuttaneeko myös näiden kalojen vapaalle nousulle paljon esteitä katiskoiden rajoittamaton pito sopimattomaan aikaan Porin lahdessa ja joessa, kun kuninkaan väylä sen kautta padotaan ja sen vuolas ja virtainen vesi muutetaan rauhalliseksi suvannoksi, joka eksyttää lohia ja siikoja niiden nousuessa ja vaeltaessa. Että en vaikenemalla sivuuttaisi sitä, miten he tällä

äro, så kan ej annat än röja sig några år derefter en
 ånbar förminskning i fångtet.

7:o Starkt Åskedunder plågar och skingra Laxen och
 Siken under des upstigande.

8:o Om hastigt och tidigt starka nattfråster infalla
 om hösten, som skynda på des nedflytande, för än den
 hunnit falla råm til afvel i Floder och Älfverna, förmin-
 skar det någon tid derefter, tedan fångtet.

§. 4.

Ibland årliga olägenheter, som efter hand i större
 eller mindre mån, förorsaka Regale Lax och Sik fiskets
 förminskning i *Cumä* Älf, så bör jag med *sejäl* anteck-
 na följande omständigheter:

1:o Tjårluften som förorsakas förmedelt Skeppens
 tjårning, deras lastande och långvariga vittande uti *Sand-
 wdden*, hvarest fisken kommer at upgå at *Eursi* älf och
 dar den enligt Kongl. Privilegier fångas.

2:o Det outhörliga til och af roende med hästar ö-
 kestockar, och skutor i det smala vatudraget *Inder Ö* å-
 dra kallad, hvarest denne fisk måst upstiger och annors
 för des djupaste och stridaste vörn skul älskar; at ej för-
 tiga det tinnande, lächter och bråders vräkning, härstädes
 äfven oroar fisken vid des upgående i Äfven.

3:o Lax Nöterne som i *Ulfby* Sockn drages å flere
 ställen tvers öfver Äfven måst natt och dag så länge
 fisket varar, hindrar och skrämer anseeligt Laxen och
 Siken at stiga up til *Krono* fiskevärcken.

4:o Förordfakar och för desse fiskars fria upstig-
 ning mycken hinder, Katörnes otidiga och oinskränck-
 ta bruk och nyttjande uti *Björneborgs* viken och i Äfven
 då både *Kongs ådran* derigenom dämmes, som ock des
 strida och strömmiga flytande förvandlas til lugn vörn,
 hvaraf Laxen och Siken förvillas i des gång och upstä-
 gande, at jag ej må med stillatigande gå förbi deras bi-
 dragan-

myötävaikuttavat mataloitumiseen ja myöskään sitä vilpillisyyttä, jota sen ohella harjoitetaan verkoilla ja muillakin tavoil-

5) Kaislan ja järviruo'on leikkaamisen ja korjaamisen aiheuttama melu ja hälinä lahdessa sekä pyykinpesu joenrannoilla, pe-
loittelee huomattavasti kalaa sen noustessa jokiin.

6) Tykkien ja kanuunoiden laukominen sekä muunlainen ampumi-
nen Porin lahdessa säikyttää myös näitä arkoja kaloja.

7) Kellojen soitosta Porin kaupungin kirkontornissa aiheutuva
voimakas kumina ja ilman väreily, ei voi olla tuntuvasti estä-
mättä kalan nousua maan jokiin ja virtoihin, sitäkin tuntuvammin
kun väylä jota myöten lohi ja siika nousee, on lähellä ja tus-
kin 1 1/2 - 2 kyynärän syvyinen.

8) Yleisin ja huomattavin haitta lohen- ja siianpyynnin säi-
lymiselle on ja tulee olemaan Sandudd'in selän ja Porin lahden
mataloituminen, joka noin 1/8 peninkulman etäisyydelle Kokemäen-
joen suusta, on järviruokokasvullisuuden valtaama ja vedensy-
vyydeltään nykyään vajaa 2 kyynärää.

9) Paitsi melkoista vuosittaista joenrantojen sortumista jo-
keen Kokemäen ja Ulvilan pitäjien kohdalla sekä kevätvesien
mukanaan kuljettamaa liejumäärää ja muuta törkyä, epäpuhtauk-
sia ja mutaa, joita virta tuo tullessaan, aikaansaaden mataloi-
tumista, on sangen huomattava maanvieremä Lammasten rannassa
Pirilän koskella, jonne suurin vesimäärä tässä virrassa ohjau-
tuu ja jossa sijaitsee paras Kruunun-lohen pyyntipaikka, on
myöskin huomattavasti vaikuttanut tilanteeseen, Vuonna 1625
oli Pirilän koski 225 kyynärää leveä, mutta myöskin paljon sy-
vempi kuin nykyään. Nykyisin sitä on levennetty Lampaisten hiek-
kaisten joenäyräitten

dragande till upplandning och det underflot som därvid med Nåt eller annat kan brukas.

5:o Genom det buller och oväsende, som sig tilldrager under fåf och vassens affkärande och inbårgning uti viken, och bykande in vid Älffrånderna, skrämer mycken fisk bort ifrån uppgång till Floderna.

6:o Styckens, Canoners lossände och annat skjutande i *Björneborgs Viken*, skrämer och mycket denne skygge fisk.

7:o Klockornes ringning i *Björneborgs Stads Kyrckjo-Torn* kan icke heller annat, än för dess starcka dån och dällring i luften mycket hindra fiskens upstigning i Landets Elfvar och strömmar, och det så mycket mera, som ådran der Laxen och Siken stiger up, ligger nära och består knapt af $1\frac{1}{2}$ och 2 Alnars djup nu för tiden.

8:o Det allmänaste och viktigaste hindret för Lax och Sik fångets bibehållande och tiltagande är och förblifver *Sandveds härdens* sillika med *Björneborgs Vikens* upplandande, hvilken i Häl utan för *Cumä Elf*, såsom beväxt med rör och vass nu mera i allmänhet förer knapt 1 aln djupt vatn, och som sagdt är, Konges ådran der Laxen och Siken nödgas upstiga i ålfven, är föga öfver 2 alnars djup.

9:o Förutan det Åbranterna i *Cumä* och *Ulfshy Soknar* äriligen mycket nedrasa i ålfven, och med Vårvatn en hop gytta med annat smolck, orenlighet och åfsja med strömmen nedflyta till upplandning, så har et mycket betydande Jordfall vid *Lammåis strand* i *Bivita* fors, dit det mästa vatnet i denne ström sig framleder, och det bästa Krono-Lax fisket är, och så dertil ej ringa bidragit. År 1625 var *Bivita Forsen* 225 alnar endast bred, men och mycket djupare än som nu. Denne tiden är des bredd utvidgad af *Lammåis sandiga Åbrantens*

tens

sortuman kohdalla vähän yli 400 kyynärään, josta syystä uoma on madaltunut siinä määrin, että kalan nousu on huomattavasti vaikeutunut virran yläjuoksulla.

10) Haavilla pyydystäminen eli lippoaminen, jota kesä- ja syysöinä harjoitetaan kallioilla Lammasten ja Pirilän koskien alapuolella kuin myös se että tuulastamalla syksyisin ja keväisin, pyydystetään mätikaloja liian runsaasti. Niinkuin myös virran yläjuoksulla Huittisissa, Kokemäellä ja Porin läänin pohjoisissa osissa kehittyneitä siian- ja lohenpoikasia mistään välittämättä ja eroituksetta pyydystetään ja siten tuhoetaan hetkessä miljoonien kalojen elämä. Yhdessä ainoassa täysin kehittyneessä lohesa saattaa olla 4 naulaa¹⁾ mätää eli 23040 m. ja tarkkaan vahvistaa, kuinka paljon kaloja hävitetään, tappamalla yksi ainoa kala sopimattomaan aikaan.

11) Itsekkyys ja siitä johtuva piittaamattomuus, joka räikeänä ilmenee kuninkaan väylän sulkemisella Pirilän koskella, josta eivät kärsi tuntuvasti ainoastaan tällaiset ilkityöntekijät samanaikaisesti kruunun kanssa, vaan huomattavasti suurempia vahinkoja aiheutetaan niille, jotka rakentavat ja pitävät pyydyksiään 1/4 peninkulmaa²⁾ n.k. Vinnarin koskesta yläjuoksulle päin ja vieläkin kauempana pitäjällä.

12) Rakentamalla lohitokeensa enimmäkseen poikittain virran yli ja sulkemalla ne marimilla ja sälelaipoilla pohjaan niin tiheään että kalanpoikaset eivät pääse niistä lävitse, näyttää myös osaltaan estävän lohen ja siian lisääntymistä ja jälkikasvua.

§. 5.

Sitten kun ne olosuhteet nyt on saatu selville, jotka asettavat tulevaisuudessa enemmän tai vähemmän esteitä kruunun lohen- ja siiankalastukselle, sen olemassaololle ja lisääntymiselle Kokemäenjoessa, niin vaatii jo järjestys, että jotain myös tulee esittää

B

1) Vanha suomal. painomitta naula = 425,076 gr. Suom. huom.

2) Suomessa aikoinaan käytössä ollut vanha peninkulma eli peninkulma on = 10 virstaa = 10 688 m. Suom. huom.

10) 9 (33

1000 medelsting något öfver 1000 laces, hvarigenom för Örn-
men blifvit gränders så et fiskens upstignande i den öf-
re delen af Älven därför nu mycket hindras.

11:0 At ån igenom *Hofvande*, eller det så kallade *Ljppan-
de*, som om Sommar och Flöskinnorna utöfvas i *Locunais*
och *Berild* fjällen nedan för *Forsten*, Älven som längre ned
i Älven; ån ock igenom *Ljuffvande* både *Höft* och *Vår*,
Råmfisken för någån fångas, för ån den slät släppa och
lägga Råm i Strömmarna, som ock, at Sik och Lax yn-
glen som blifvit alstrade i öfra delen af Älven i *Hortis*,
Cumä och *Ulfshy* Soknar samt Norra delen af *Björneborgs*
Län utan afseende och skilfång, upsnappas, derigenom ut-
ödes i hast Millioner fisklif. En enda fullkomlig Lax
har 4 skålpund Råm eller 23040 Råm Korn, hvilket no-
ga bestyrcker, huru mycken fisk igenom en endas dödan-
de i oläglig tid förödes.

11:0 Egennytta och den deraf upkommande nor-
dentlighet, som anseentligen visar sig uti Kongs Ådrans
tillslutande i *Berild* forst, hvarigenom skjer, at icke alle-
nast sådana våldsverckare tillika med Kronan merckeli-
gen lida, utan ännu långt större skada tillkyndas dem,
som bygga och hafva sina fiske bragder i den så kallade
Winnais forsten $\frac{1}{2}$ mil öfvanföre, och långt längre up i
Soknen.

12:0 Igenom det at de bygga deras Laxgårdar måst
öfers öfver strömmen och stänga dem vid botn med fla-
kor och spolar så ätt til at fisk ynglen icke kunna slippa
derigenom, så tycks Älven sådant hindra Lax och Sik fi-
skets tiltagande och växt.

§. 3.

Sedan de omständigheter nu blifvit updagade som
för framtiden i mer eller mindre mon lägga hinder för
Krono Sik och Lax fångets bestånd och förökande i *Cumä*
Älf, så fordrar ock ordningen at nu Älven något bör an-
föras,

B

föras,

joka koskee niitä keinoja sekä mahdollisuuksia, joita sopivimmin voidaan käyttää näiden kaikkien epäkohtien torjumiseksi ja ehkäisemiseksi.

- 1) Että kaikenlaista ampumista koskevaa kieltoa, kirvesmiesten työtä ja lautojen paiskelemista kalojen kutuaikana ja niiden noustessa jokeen, on tiukennettava ja vakavasti valvottava.
- 2) Että veneiden, jahtien ja alusten tervausta ei ollenkaan suoriteta joella tai lahden suulla, vaan enemmän syrjässä ja siellä missä vesi on syvempää.
- 3) Että myös pienemmissä joissa, jotka ovat suuren Kokemäenjoen sivuhaaroja sisämaassa, myöskin 1 1/2-2 kyynärää leveässä Kuninkaan väylässä pidetään asiaankuuluva aukko, jotta purotaimenen ja taimenen nousu ei estyisi. Niinkuin myös Kruunun toimesta kaikille lohi- ja siikatokeille eli värkeille uudelleen asetettuja pituutta koskevia mittoja Kokemäenjoen suuressa Kuninkaan väylässä valvottakoon viranomaisten taholta niin, että niitä noudatetaan tarkkaavaisemmin kuin tähän saakka on tapahtunut, että liian laajoiksi rakennetuilla tokeilla tai niiden aitojen asennoilla ei millään tavoin tehtäkö Kuninkaan väylää liian ahtaaksi ja ylimitat poistetaan.
- 4) Että maaherran asetuksen ja päätöksen mukaan 31 päivästä toukokuuta 1698 ja 11 päivästä huhtikuuta 1759 korostetusti vaaditaan, että Porin kaupungin asukkaat niinkuin entisinä aikoina Kruunun lohen ja siian aikaan, eivät liiku ruuhilla, haapioilla, veneillä, pursilla sekä myös pienemmillä aluksilla Kruunulle omistetussa Kokemsaaren eli Kokemäensaaren (Inder-Ö)joenhaarassa vaan käyttävät kulkuväylänä Luotsimäen eli Luusourin (Lusör) juopaa, jota he jo muinaisina aikoina ovat käyttäneet rauhallisempana ja omaksuneet sen omaksi mukavuudekseen sekä kunink. M:tin ja Kruunun hyödyksi ja itselleen eduksi perkaisivat ja kunnostaisivat sitä vähän perusteellisemmin kuin tähän saakka on tapahtunut.
- 5) Koska itse Kokemäenjoen ja Porin lahden Kuninkaan väylän vuosittain madaltuessa jatkuvasti enemmän ja enemmän, ollen nykyään tuskin 2 kyynärän syvyinen ja herra

flytt, om de medel och utgifter, som tillkommit utom
vidtagas, at utlösa och förekomma alle desse oönskan-

1:o Förbud mot all skjutande, timrande och bråder-
vräkning under fiskens Leketid och upfligande i Älfven
skäppes och allvarligt handhafves.

2:o At bärars, schutors och farkosters tjärande icke
ens verckställles nära vid Älfven eller dess vikens utlopp,
utan mera afliedes, och där vatnet får djupare.

3:o At i finirre Åar, som äro grenar af den stora
Cumä älfven up i Landet, Älfven 1; til 2 alnars vidd Kongs
Ådran hålles i behörig öppning, at Forellers och Laxrå-
dens upgång ej må hindras, Älfven som, sedan et vist
mått i längden å nyo genom Kronans Åtgjård blifvit
färd på alla Lax och Sik fiskevärcken, öfver stora Kongs
Ådran i *Cumä* älf igenom publik tillfyn må hafvas up-
märcksamare vård än som hertils skjedt; så at hvar-
ken genom verckens för myckna utbyggnad, eller deras
arnis-ställningar denna Kungs Ådra på något sätt ej må
förträng göras och öfver måttet inagas.

4:o At efter Lands-Höfdingens förfarning och be-
slut af den 31 Maji 1698 och den 11 April 1759; *Björ-*
neborgs Stads Invånare, under Krono Lax och Sik ti-
den sålöm tillötene, med eftertryck tillålles, at icke med
ökestockar, häpar, hävar schutor och än mindre Fartyg,
färdas den Kronan förbehållna *Under Ö* grenen af Älf-
ven, där fisken upgår, utan berjena sig af *Lusårs* Ådran
til farled, den de af ålder dertil för sin egen beqväm-
lighets skull sålöm lugnare brukadt och haft, och den
samma Kongl. Majt och Kronan til nytta och sig til
tjenst något närmare, än som hittils händt, uprensa och
brukbar göta.

5:o Som sielfva Kongs Ådran af *Cumä* älf och dess
utlopp vid *Björneborgs* Viken årligen mer och mer up-
grundas, den nu mera är fögo af 2 alnars djup, och
Herr

herra Gislerin huomautettua, Norrlannin asukkaiden kokemuksen perusteella (a), että suuriin jokiin noustessaan, lohi tuskin viihtyy alle 10-12 kyynärän syvyisessä vedessä, niin on varsin ihmeellistä, että ainoakaan lohi nykyään saattaa mennä ja ehtiä tämän joen hallinnollisiin kalatökeisiin eli kalavärkkeihin saakka, eikä ole odotettavissa muuta, kuin tämän Kruunun kalastuksen yleinen häviö, siinä tapauksessa, että kuninkaan väylän maldatumista ei saada ajoissa ehkäistykseksi. Jälkimuistossa kunnianarvoisa kuningas Kaarle XII on jo asetuksessa 23 päivältä marraskuuta 1697 kiinnittänyt huomiotaan tähän vahingolliseen olosuhteeseen, niinkuin myös kunink. Kamari-Kollegio kirjelmällä 11 päivältä toukokuuta 1737 on määrännyt, että Ulvilan, Kokemäen ja Tyrvään pitäjien jokaisesta talosta on osallistuttava yhdellä päivätyöllä Kokemäenjoen Kuninkaan väylän ruoppaamiseen. Vuonna 1740 ehdotti Kamari-Kollegio ruoppauskonetta (machina purgatione) sen perkaamiseen, mutta mitään tästä kaikesta ei ole tullut toteutetuksi.

6) Että niin Kruunun aikaan, kuin myös lohen ja taimenen noustessa virtaan kutemaan ja laskemaan mätiä, tulisi rihmapyydykset ja nuotanveto kokonaan kieltää, samoin kuin katsikoiden pito Porin lahdessa. Lohen nuotta- ja verkkokalastus ulkona merellä olisi moninverroin edullisempaa, ennen kuin se nousee jokeen, eikä niin uskomattoman paljon säikyttelisi ja estäisi kalaa, niinkuin nyt tapahtuu, kun tätä pyydystä käytetään virrassa ja sen suistossa. Talvisin pyydystetään lohia jäällä kaukana merellä Gimbritsin sataman edustalla marras- joului- ja tammikuussa koukuilla, joihin syötiksi laitetaan silli tai joku muu kala. Lohi on silloin ahne nielijäkala ja jokseenkin lihava ja hyvänmakuinen.

7) Jos lohen ja siian noustessa jokeen, täällä myös vastaisuudessa, niinkuin ennen muinoin, keskeytetään kirkonkellojen soitto Kirkontornista sekä myös pyykinpesu ja muu senkaltainen melu joenrannoilla kielletään

Flott *Gisler* efter *Norr-Laddö* boets rön anmärkt (c) at under 10 å 12 alnars djup Laxen vid sin upstigning i stora Älfvar knapt kan trivas; så är det högst underligt, at någon enda Lax nu mera kan gå och hinna ut til Regale fiske vercken i denna Elf, och är ej annze förmoda, än detta Krono fiskets allmänne undergång, i fall icke i tid denne olägenhet af Kongs ådrans uplandning förekommes. Glorvyriligste i äminnelse Konung CARL XII. har igenom författning af den 23 Novembr. 1697 redan fäst sin upmärksamhet vid denne skadelige omständigheten, Äfven som Kongl. Cammar-Collegium genom bref af den 11 Maji 1737 förordnat, at *Ulfaby Cund, Hvittis* och *Tyrfois* Söknar skulle genom et dagsvärcke af hvar hemman uprenta Kongs ådran i *Cund*. År 1740. förelag Cammar-Collegium en *machina purgatione upbyggings verck* til des uprensning; men ingen ting har af alt sammans dock blifvit värckställdt.

6:o At så under Krono som den tiden då Laxen och Öranden upgår i Älven at leka och falla Räm, så borde aldeles innehållas med garn och notdragande, Äfven som Katfornes bruk i *Björneborgs Viken*. At med Not och Nät fånga Lax uti Hafvet, för än den upgår i Älven, det vore mångfalt fördelaktigare, och skulle icke så otroligen mycket ikråma och hindra fisken, som nu skjer, när i Älven och vid des utlopp denne fisk redskap brukas. Om vinter tiden fångas Lax i *November December* och *Januarii* Månader på Isen långt ut på Hafvet vid *Cimbrits Ham* med Huggkrokar, hvar på Sill eller annan fisk sättas til bete; Laxen är då en glupsk slukfisk, ganska fet och välsmakande. (b)

7:o I fall vid Laxens och Sikens stigande up i Älven framdeles Äfven som fordom härstädes icke allenast Klockarnes ringning i Kyrckornet inställes, utan ock bykande, och dylikt buller in vid Älf stränderna förbjudes

kaupungissa, niin varmaan tuo arka kala säikkyisi vähemmän, eikä pakenisi takaisin noustessaan, niinkuin nyt tapahtuu.

8) Sikäli kuin lohi keskipäivän auringonpaisteessa ei nouse niin runsaasti kuin aamuisin ja iltaisin, niin tulisi samasta syystä kaikki kaislan ja järviruon leikkaaminen lahdessa ja joen suistossa, jonka yhteydessä ei voitane välttää melua, mieluummin tapahtua päivällä tai myös kokonaan lopettaa. (c).

9) Käynee välttämättömäksi, että lohitokeet ja niiden aidat nyt ja aina vastedes tehdään niin harvoiksi että lohen, purotaimenen ja pienet siianpoikaset voivat päästä vahingoittumattomina niistä läpi.

10) On erinomaisen tärkeätä olla huolellinen istutettaessa kaloja tähän ja muihin jokiemme Pohjolassa: Helpoimmin ja parhaiten tämä voidaan suorittaa virtojen putouksissa hiekkapohjalle, missä vesi useimmiten on rauhallista ja hitaasti virtaavaa. Sinne mihin auringon valo sopivasti pääsee vaikuttamaan, tehdään istutuslammikoita, mihin siian- ja lohenmätä asetetaan 1/1 - 1 kyynärän syvyyteen, kalanpoikasten kehittämiseksi. Mitä tämän suhteen muuten on huomautettavaa, sisältyy pääasiallisesti herran Jacobin ilmoituksen mukaan, luonnontieteessä perusteellisen koulutuksen saaneen herra professori Gliditschin esittämiin kokemuksiin ja kokeiluihin lohen ja purotaimenen hedelmöittämisessä, mitkä ovat seuraavin sanoin merkittyinä Histoire de L'Academie Roiyal des sciences & belles Lettres, Berlin 1764: Puhdas ta vettä sisältävän soikon yllä pidellään naaraslohta päästään. Mädin ollessa täysin kypsää, se valuu itsestään, muutoin on tarpeen vain kevyesti painella sitä vatsasta. Nämä mätimunat painuvat heti pohjalle. Sitten käsitellään koirasta samoin, joka tällöin laskee maitinsa. Näin jatketaan siksi kunnes vesi alkaa samentua. Tämän jälkeen siirretään kaikki

går till Södan, så skulle såkert denna skyggas till mindre skrämtes och fly tillbaka under dess upstigning, som nu sker.

8:o Så vida Laxen i Solbadet mitt uppå dagen icke så mycket går up, som morgnarna och qvällarna, så borde af samma grund all Säf och Vals-skjärning i viken och vid Ålsmynningen, hvarvid buller föga kan undvikas, hålft ske in på dagen, eller ock aldeles inställas. (c)

9:o Blifver det oumbärligt, at Laxgårdarne samt deras stängsel nu och altid framdeles bygges så gleså at Lax ynglen, samt Lax foreller och de små Sik ungarna oskadde må slippa derigenom.

10:o Är nu mera högt angelägit, at vara omtänckt på Lax och Sik fiskets plantering, så i denne som andre våra Nördiska ålfvar. Lättast och bäst kan detta verkställas, i fall uti strömmarna på sandgrund, hvarest vatnet är lungt och sakta rinnande, och der Sol värman lämpeligast kan värcka, uprättes planterings dammar, hvaruti Sik och Lax rännan på $\frac{1}{2}$ til 1 alns djup inlägges til fiske ynglets alstring. Hvad härvid för öfrigt är at anmärcka, sådant innesättas til det hufvudsakeligaste i de, utaf den uti Naturkunnigheten Grundlärdde Herr Professor *Gyllieschs* efter Herr *Jacobi* upgift, anförde rån och förlök om konsten at befröda Lax och Forell rån, och hvilka i följande ordalag finnes antecknade och uptagne i *Histoire de L'Academie Roijal des sciences & belles Lettres, Berlin 1764*. Öfver en balja med rent vatn hålles Lax-Flonan uti hufvader. Är rännan fullmogen, utrinner han då af sig sielf, annors behöfves ej mer än sakta med handen stryka på magen. Desse ågg falla straxt til botn. Sedan hålles en Hanne på samma sätt, som då släpper sin mjölcke. Så fortfäres tills vatnet börjar blekna. Härpå slås alt sammans i en med

asiaankuuluvalla varovaisuudella siten rakennettuun sumppuun, että mätiin ei pääse tuholaisia, eikä veden vuolaus vie sitä mennessään. Tuollaisessa lisäyksessä voidaan tehdä lukuisia alkion kasvua koskevia havaintoja, tummien silmien ilmaantuessa siihen ensiksi. Alkio on suljettuna ohuen kalvon sisälle ikäänkuin pussiin, joka samalla sisältää ravitsevaa nestettä, jonka vähentyessä se sitä mukaa kutistuu, kunnes suunnilleen noin 6 viikon kuluttua kalvo särkyä ja pieni kala tulee esille. Saadaksemme enemmän varmuutta siihen että lohet eivät mahdollisesti ole aikaisemmin pariutuneet ja niinollen kaikki edelläselostettu olisi tarpeetonta, kerättiin mätiä ennen selostetulla tavalla, mutta ilman maittilisäystä ja vaikka samat olosuhteet muuten huomioitiinkin, mätänivät mätijyvät kuitenkin lyhyen ajan kuluessa. Tämän keinohedelmöityksen kautta, esiintyy useita epämuodostumia, muutamia kaksipäisiä, toisia ristiin kiinnikasvaneita j.n.e., mutta ovat ne eläneet yli 6 viikkoa. Vielä eräs merkillisyys. Kun kypsiä mätimunia purotaimenesta hedelmöitettiin kuvatulla tavalla 4-5 päivää emokalan kuoleman jälkeen, havaittiin niistä voivan kehittyä myöskin terveitä kalanpoikasia.

11) Tämän Regali-kalastuksen kehittymistä edistäisi myös melkoisesti, jos harjoittajilla olisi tietoa ja harjoituksen antama kätevyys, menetellä asiaankuuluvasti lohen ja siian kuitauksessa ja savustuksessa, minkä kautta täällä pyydetyistä kalasta, voisi tulla käyttökelpoista. En siis tehne huonoa palvelusta maanmiehilleni, jos nyt liitän tähän selostuksen lohen savustavasta, jota käytetään Halmstadissa, minkä mukaan voidaan käsitellä edullisesti myös lihavampaa siikaa. Kun lohi on avattu ja veri poistettu päästä ja muualta, voidellaan kala kokonaan verellä alhaalta yläpäin, suolataan tasaisesti ja tiheään, pyrstöpuolelta kuitenkin ohuemmin ja hienommalla suolalla. Sen annetaan olla näin pari kolme päivää, jonka jälkeen se nostetaan ja

med vederbörlig försiktighet så härmed fämp, at hvar-
kon odjur må komma åt äggen, eller de bortföras af
vatnets våldsamhet. Man kan uti en slik tillfällning
skönja åtskilligt om fostrets tillväxt, hvars mörcka ögon
aldraförst röja sig. Fostret är inneslutit af en fin hinna
lik som en pung, som innesluter tillika en närande våt-
ska, och alt som den minskas hopdrages och hinnan,
tills omsider efter 6 veckor vid pass skalet brister och
en liten fisk utgår. At så ännu mera visshet om icke
til äfventyrs Laxarna förut varit parade, och således ho-
la den beskrifna tillställningen öfverflödigt, samlades råm
på förut nämnde sätt, men utan någon mjölkes tilläg-
ning, och ehuru samma omständigheter i öfrigt i akto-
gos, rotnade dock äggen innom kort tid. Genom
denna konstiga befrödning framkomma åtskilliga mis-
foster, somliga med två hufvud, andra sammanvuxne i
kors, o. i. v. men desse hafva lefvat öfver 6 veckor.
Ännu är märkvärdighet. Mogne ägg af en Forell-Ho-
na, som befrödades på beskrifna sätt, 4 til 5 dagar ef-
ter dess död befans äfven kunna gifva friska Fisk-Ungar.

11:0 Til befrämjande af detta Regala fiskets up-
komst skulle äfven mycket bidraga, i fall des idkare
ägde kundskap och öfvad handlag, at med Laxens och
Sikens torckning och rökning så umgå som vederborde,
hvarigenom den fisk som här fångas, kunde blifva bruk-
bar. Jag torde altså ej gjöra mina Landsmän en otjenst,
om jag nu här införer den beskrifning på Laxens rök-
ning, som brukas i *Halmstad*, och hvarest äfven med
den stora och fetare Siken på lika sätt kunde med för-
män förfaras. Sedan Laxen är upskuren, och blodet
kramad utur hufvudet m. m. öfversmörjes hela fisken
med blod, ned ifrån upåt; saltas jämt och rätt, dock
tunnare och med finare salt vid stjerten. Den ligger
på detta sättet 2 til 3 dygn; hvarest den uptages och
B 3 med

pestään kalaverkon palasella, lihapuolelta ylöspäin, mutta nahka-
puolelta alaspäin ja lima kaavitaan veitsellä. Vettä ei saa
säästää, vaan pestään kala kunnollisesti, kuitenkin varoen. Vatsan
verisuonet puserrellaan ja tähän tapaan se puhdistetaan, siksi
kunnes kalasta tulee puhdas ja kaunis. Tämän jälkeen se sidotaan
kuivamaan päiväksi tai pariksi mutta varotaan auringolta. Kun
nahka on vähän kuivahtanut on se valmis savustettavaksi, joka
tapahtuu kaarnanpalasilla ja kataganoksilla aivan hitaasti 8, 10
ja aina 12 päivän aikana kalan koosta riippuen. Pois otettaessa
varotaan että siitä ei tule liian tumma, koska se silloin jonkin
ajan kuluttua muuttuu aivan mustaksi ja menettää miellyttävän
ulkonäkönsä. (d)

12) Suurissa lohissa on huomattavan paljon mätiä, niinkuin edel-
lä on ilmoitettu. Vähän paremmalla suolaamisella ja valmistuk-
sella se kuitenkin voitaisiin jalostaa paremman arvoiseksi, jos-
ta ei ole epäilystä. Italialaiset valmistavat itselleen jonkin-
laista kaviaaria karpinmädistä, mutta eiköhän siianmätimme ole
rasvaisempaa ja miellyttävämpää. Sammenmädistä valmistetaan myös
jonkinlaista kaviaaria, lohesta sitä voidaan saada samoin. Kun
mädin kalvot on poistettu, siroitellaan siihen hienoa suolaa ja
annetaan seistä liikuttamatta noin 8 päivää, jonka jälkeen mäti
survotaan rikki ja siihen sekoitetaan vähän pippuria ja aivan
hienoksi hakattua sipulia ja mäti jätetään käymään joksikin ai-
kaa ja sitten se onkin täydellisesti laitettua ja valmista
nautittavaksi.

(a) 1751 Ruotsin Tiedeakatemiaan jul. siv. 127. (b) Vapaaherra Nils
GYLLENSTENI'IN tiedoitus järvi-, virta- ja sisäsaariston kalois-
ta siv. 7. (c) Kuninkaan käskynhaltijan päätös 11 päivältä huhti-
kuuta 1759, joka koskee mainittua ja monia muita olosuhteita
seuraavasti: PÄÄTÖS:

med et stycke Silke-nät tvättas uppföre på köttfödan, men nedföre på skinnsidan: Lemmet afskrapas med knif. Vatnet för intet sparis, utan tvättas den alfvarsamt, dock med varlsamhet. Blod ådrorna i buken utkramas, och på detta sättet måste den puttas, til dess man får fisken klar och vacer. Sedan bindes den up at torckas en dag eller två; men aktas för Solen. När den blifvit litet skinntorr, är den färdig at råkas, hvilket då skjer med Barck-sivol och enris helt långsamt 8 10 til 12 dagar, alt efter dess storlek. Men aktar vid nedtagandet, at färgen icke är för mycket mörck, eljest blir fisken efter någon tid helt svart och förlorar sin behageliga urseende. (d)

12:o Stora Laxar hysa anseelig mycket räm som förut anmälde blifvit: men denne Lax räm användes nu härstädes til fögo och ringa nytta. At igenom någon förbättrad infälning och tilredning, den samma dock kan förädlas til högre värde, derom är icke tvifvel. *Italiamaren* gör sig et slags *Caviar* af Karp räm: Männe vår sik räm icke är fetare och angenämare? Af Stör räm tilredes äfven et slags *Caviar*, at Lax kan det ske på samma sätt. Sedan hinnan af denne räm är borttagen, beströs han med fint salt, hvarpå man låter den stå stilla ungefärligen 8 dagar; derpå sönderkrossas rämmen, upblandas med något Peppar och helt finätt hackad lök, och hvarester den, sedan denne räm länmas någon tid at gjas tillammans, då är färdig, och fullkomneligen tilredd.

(a) 1751 Svensk. Vet. Acad. Hand. p. 127. (b) *Friherren NILS GYLLENSTEN* underrättelse om In Sjö, Ström och In-Skjärs fisk pag. 7. (c) Konungens Befallnings Hafvandes *Utslag* af den 11 April 1759 lyder i orden angående denne och flera andra omsländigheter sålunda:

Utslag

Koska kihlakunnankirjuri hyvinuskottu Joachim Daniel Brander on vuokrannut lohen- ja siiankalastuksen Kokemäenjoessa Kunink. Maj.tilta ja Kruunulta ja tämän seurauksena virkani hoitaminen velvoittaa, että sanottu kalastus rauhoitetaan kaikelta senkaltaiselta vahingonteolta ja ilkivallalta, jonka kautta sille aiheutuisi tavalla tai toisella haittaa. Sen vuoksi ja nojautuen rakennuskaaren XVIII luvun 1 § sekä kuninkaallisen käskynhaltijan täällä jo vuonna 1698 julkaisemiin asetuksiin, käsketään Porin kaupungin maistraattia vakavasti velvoittamaan ei ainoastaan kaupungin asukkaita, vaan myös itse tarkkaan valvomaan sitä, että 1) kukaan älköön kalastako verkoilla tai muilla pyydyksillä Kruunulle varatussa n.k. Kokemäensaaren väylässä laillisen edesvastuun uhalla, 2) kukaan ei saa käyttää sanottua Kokemäensaaren juopaa kulkuväylänään kesäkuun puolivälistä elokuun loppuun, laskettuna vanhan ajanlaskun mukaan, eikä leikata lahdessa ollenkaan kaislaa, järviruokoa tai järvikortetta, jonka johdosta kalan nousu virtaan epäilemättä estyisi. Sen sijaan tulee kaupungin asukkaiden, 3) ensi tilassa milloin se on tehtävissä ja sellaiseen aikaan, että siitä ei ole haittaa Kruunun kalastukselle, perata toista eli Luusourin (Luotsimäen) juopaa, jota he jo muinaisina aikoina ovat käyttäneet pursien satamana ja ahtauttamispaikkana, mutta joka nykyään on madaltunut, joten kihlakunnankirjuri Brander'illa, ilman edellämäinittuja haittoja sanotulle Regali-kalastukselle, olkoon se etu, johon hän tämän vuokrasopimuksen perusteella on oikeutettu. Maakansliassa Turussa 11 päivänä huhtikuuta 1759.

(d) vertaa Kunink. Tiedeakatemiaan julkaisuihin vuodelta 1761.
4 nelj..

J E R E M I A S W A L L E E N .

Carl Gustaf Loffman.

Utslag.

A Idensfund Hårads - Skrifvaren Vålberedde *Jeremias Daniel Brander* arrenderat Lax och Silt fisket i Cumnå Elf af Kongl. Majt och Kronan, i följe hvaraf Mio Ämbetes vårdnad åligger, at bereda sagda Fiskeris för all åverckan och sådant ofog, hvarigenom det samma på et eller annat sätt kunde lida men; För den skull och i stöd af B. B:s XVIII. Cap. 1 §. samt i anledning af Konungens Befallningshafvandes härstädes alla redan år 1698 utfärdade publication, antydes Magistraten i *Björneborg*, at ej allenast ålsvarligen förståndiga Stadens Invånare, utan ock sielf hafva noga tillyn theröver 1:0 at ingen må med nät eller andre bragder fiska i then Kronan förbehållna och så kallade *Inder Ö* ådran, vid laga bot tilgörande. 2:0 At ingen får ifrån medio Junii til den sidste Augusti, räknadt efter gamla stilen, hvarcken betjena sig af samma *Inder Ö* ådra til fished, eller i Viken skjära något säf, rö eller fräken, hvarigenom fiskens upstigande i ålfven ofelbart hindras: utan tvert om böra Stadens Invånare 3:0 med det första sig göra låter och på sådan tid, at Krono fiskeriet therigenom intet kommer at lida, uprensa then andra eller *Lus Öre* ådran, som the af ålder betjént sig utaf til Skutte, hamn, och Lastagie plats men nu mera skal hafva upgrundat, på det Hårads - Skrifvaren *Brander* så medelst utan förbemärke hinder af förenämde Regale Fiskeri må kunna hafva then förmån, hvartil han i stöd af Arrende Contractet, är berättigad. Lands-Cancelliet i Åbo den 11 April 1759.

(d) Jämför Kongl. Vet. Acad. Handl. för år 1761. 4 Quart.

JEREMIAS WALLEEN.

CARL GUSTAV LOFFMAN.